

MASARYKOVA UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

DU0105 Písemná postupová zkouška

KAŠTIEĽ HUMENNÉ

Meno: Marianna Babjaková

UČO: 413308

Odbor: FF DU Dějiny umění

Ročník: 1.

Úvod

Keď som si začala vyberať tému svojej postupovej práce, bola som si istá, že sa budem zaoberať architektonickým dielom. Pri výbere som zistila, že žiadnu inú budovu nepoznám tak dobre, ako práve kaštieľ v Humennom. Aj keď ho po vizuálnej stránke poznám od detstva, až pri písaní tejto práce som si uvedomila niekoľko nových historických zaujímavostí, ktorými som sa začala zaoberať až ako študentka Dejín umenia a nielen ako bežný návštevník.

Vo svojej práci sa snažím najmä zamerať na to, ako rozdielni vlastníci a rozličné štýly v umení sa postupne premietali na kaštieli v Humennom a ako každý majiteľ sa snažil do neho vraziť svoj osobitý ráz. Pri písaní som vychádzala z najrelevantnejších a dôveryhodných zdrojov, ktoré boli napísané o tejto stavbe a pri hľadaní odpovedí na moje otázky mi pomohla miestna archeologička pôsobiaca v kaštieli PhDr. Ivana Strakošová, ktorá mi ochotne odpovedala na moje otázky a ukázala písomné pramene a archeologické správy týkajúce sa kaštieľa.

Túto architektonickú stavbu som si vybrala z toho dôvodu, lebo si myslím, že sa jej ani v dnešnej dobe nevenuje dostatočná pozornosť, veď sám Matej Bel¹ pri pohľade na humenské sídlo napísal: *Viackej pocty popolu pánov z Humenného by preukázali ich potomkovia, keby aspoň teraz, keď sa táto rodina už takto zmenšila, uverejnili všetko, čo sa týka počiatkov a výzdoby tohto diela. Je totiž prastarým sídlom tohto rodu a hrad bol tak okráslený, že sa sotva našiel rovnaký široko ďaleko.* Pranie Mateja Bela, ktoré zaznelo za počiatku 18. storočia sa doteraz nenaplnilo. Preto nielen samotný kaštieľ, ale aj s ním spojený život významnej rodiny Drugetovcov je zahalený, neodkrytý a plný tajomstiev.²

¹ Významný slovenský historik, autor spisu *Zemplínska stolica* (Bratislava, 2000)

² Štefan Lenčíš, *Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného*, Humenné 2003, s.7

História kaštieľa

Drugetovci

Na začiatku 14. storočia bola v Uhorsku zložitá politická situácia. V roku 1301 vymrel Ondrejom III. rod Arpádovcov a v krajine začali boje o kráľovský trón. Túto skutočnosť využili skupiny oligarchov na presadenie svojich mocenských ambícií a na rozšírenie svojho majetku, čo sa dialo na úkor vojenského majetku. Časť oligarchov a cirkev si zvolili za panovníka Karola Róberta z Anjou, zatiaľ čo druhá časť oligarchov vedená Matúšom Čákom Trenčianskym ponúkla uhorskú korunu českému kráľovi Václavovi II³. Karol Róbert sa dostal do rozporu s mocným východoslovenským rodom Omodejovcov. K rozhodujúcemu zápasu o uhorský trón došlo roku 1312 pri Rozhanovciach⁴, kde boli vojská Omodejovcom porazené. V tejto bitke zohral významnú úlohu Filip Druget.

Filip Druget bol príslušníkom francúzskeho šľachtického rodu, ktorý prišiel do Uhorska s Anjouvcami z Talianska. Spolu s ním prišiel aj jeho brat Ján I. Druget. Za svoje zásluhy dostali do daru od kráľa hradné panstvá, medzi nimi aj mesto Humenné. Z tohto obdobia pochádza aj prvá písomná listina⁵ o Humennom a to z roku 1317.⁶

Dodnes nie je jasné, ako v čase prvých uhorských Drugetovcov kaštieľ v Humennom vyzeral. Podľa mienky Jozefa Houdeka mohol byť v Humennom akýsi hrad na prelome 13.-14. storočia, avšak túto mienku nepodložil žiadnym dokumentačným materiálom. Maďarský historik Štefan Molnár zastáva názor, že v Humennom nebol hrad, ale len zemianska kúria⁷. Podľa názoru historika a archeológa Bela Pollu sa dá predpokladať, že v Humennom už v 14. storočí na mieste dnešného kaštieľa stála fortifikačná architektúra, prípadne aj stredoveký hrad, na ktorého existenciu poukazuje aj ním objavené staršie murivo a tiež aj vodná priekopa, ktorá sa zachovala až dodnes. Historik Anton Szirmaj, ktorý veľmi dobre poznal dejiny Zemplínskej stolice dodáva, že v Humennom roku 1449 stál kaštieľ (castello). Podľa zistenia E. Fügediho je treba chápať *castellum* ako vidiecky dom – kúriu, ktorá bola opevnená v štýle fortília, podobne ako hrad. Zostáva otvorenou otázkou, o aký druh stavby presne išlo.⁸

torý sa jej avšak vzdal v prospech svojho syna, neskoršieho Václava III., ten sa jej avšak vzdal potom čo bol v roku 1305 korunovaný za českého kráľa.

⁴ pri Košiciach

⁵ zachovala sa len ako regest v elechu listín Drugetovskej rodiny z 19. storočia.

⁶ Miloslava Bodnárová, Humenné v stredoveku, in: Vasil' Fedič a kol., *Humenné*, Humenné 2002, s.45-61, cit. s. 45-46

⁷ Kúria – sídlo (nižšej) šľachty, *zemianska kúria (Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava 2003, s.283)

⁸ Vid' Štefan Lenčíš, (pozn. 2), s.42

Dôvod výstavby a podoby renesančného kaštieľa je spojený s fenoménom dejúcim sa v zahraničí, ale takisto aj na našom území. V druhej polovici 16. storočia a na začiatku storočia 17. bolo typickým javom, že zemepáni opúšťajú svoje horské hrady a sťahujú sa do hradov postavených na otvorenej rovine. Pri ich stavbe je najrozšírenejším a najvšeobecnejším typ takzvaného burgundského hradu. Pôdorys takejto stavby je zväčša štvorcový, pripomínajúci rímske *castrum*. Hradné kaštiele takéhoto druhu už nemali svoju hradnú sústavu, aj ich obranné prostriedky boli nepatrné, ich úlohou bolo najmä chrániť obyvateľov zámku pred nečakaným vpadnutím.

Práve v prípade výstavby humenského kaštieľa, máme dočinenie s podobným prípadom. Na vyvýšenine postavené hrady Jasenov a Brekov boli zrútené, teda ich zemepáni sa sťahujú na rovinu a na mieste vyhorenej kúrie stavajú dnes stojaci kaštieľ. To je možné s istotou zistiť z dokumentačných listín, ktoré od roku 1614 až do roku 1661⁹ viackrát popisovali kúriu alebo vznikajúci kaštieľ.¹⁰

Výstavba vlastného kaštieľa sa datuje k roku 1619, potom čo pôvodnú kúriu vypálili vojská Gabriela Bethlena. V tomto období patrí Humenné stále Drugetovcom a to práve Jurajovi III. Drugetovi, neskôr jeho synovi Jánovi IX. Drugetovi. Práve Ján sa rozhodol pre výstavbu rozsiahlejšieho objektu.¹¹ Budova bola renesančne upravená na štvorkrídlovú stavbu s ústredným dvorom, nárožnými dvojposchodovými vežami a veľkou vežou nad vstupným portálom.

Po roku 1684, keď umiera posledný mužský potom Drugetovcov, Žigmund II., stáva sa kaštieľ majetkom niekoľkých rodov (Althan, Zichy, Csáky, Vandernath).¹²

Potomkovia Drugetovcov – Csákyovci, Vandernáthovci

Smrťou Žigmunda II. Drugeta 19. apríla 1684 drugetovský rod vymrel po meči, pretože Žigmund II. nezanechal po sebe syna, ktorý by pokračoval v živote tejto slávnej uhorskej rodiny. Vdova Terézia Keglevičová získala od kráľa Leopolda I. 30. júna 1702 všetky drugetovské majetky. Tie sa rozdelili medzi 5 dcér: Rozina-Marianna, Juliana-Terézia, Zuzana, Barbora a Klára. Veľmi skorou smrťou Roziny a Zuzany a vstupom Barbory do kláštora sa Žigmundove majetky delili len medzi dve dcéry: Kláru a Julianu-Teréziu. Ich

⁹ celkovo 9 inventárnych záznamov, Humenský archív I. 24. Fasc. VIII.

¹⁰ Štefan Molnár, A homonnai várkastély, In: Adalékok *Zemplén vármegye történetéhez. Sátoralja-Újhely* 1913, č.1, (preložil Dr. Ladislav Zabo)

¹¹ Ján Adam, Humenské panstvo, In: Vasil' Fedič a kol., *Humenné*, s.65-77, cit. s.68

¹² Vasil' Fedič, Sídlá Drugetovcov na Humenskom panstve, In: *Múzejné noviny*, máj 2008, s.5

sobášmi sa začal deliť drugetovský majetok medzi ďalšie rodiny, ku ktorým patrili Zičiovci (Zichy), Vandernáthovci, Csákyovci a ako poslední boli Andrássyovci. Prvé delenie medzi 2 sestry nastalo roku 1710.

Terézia-Juliana sa vydala za Michala Františka z Althanu a mali spolu 2 deti, Mikuláša a Jozefa.

Klára Drugetová sa vydala za grófa Petra Zičiho a mali spolu 4 deti: Františka¹³, Ladislava (umrel ako dieťa), Annu-Máriu a Teréziu-Máriu. K ďalšiemu deleniu, už aj medzi deti Kláry došlo roku 1728.¹⁴

Kaštieľ nakoniec po polovici získali deti Petra Zičiho; Terézia-Mária, ktorá bola vydatá za grófa Jozefa Vandernátha a Anna-Mária, manželka grófa Františka Csákyho. Toto rozdelenie nemalo na kaštieľ dobrý vplyv, so svojou polovicou si každý robil čo chcel a tak sa narušila štýlová jednota a vzhľad kaštieľa.¹⁵ Terézia získala malú časť z východného krídla od juhu, teda od mesta skoro s celou južnou stranou, spolu s priečelím budovy. Zatiaľ čo Anna-Mária získala západnú stranu kaštieľa v celosti a polovicu severnej strany od západu.¹⁶ Zatiaľ čo západná strana ostala renesančná bez krovu, s atikou a balustrádou, východná strana spolu s priečelím dostala mierne barokovú podobu so sedlovou strechou. Toto rozdelenie je viditeľná na obraze od Thomasa Endera¹⁷, rakúskeho krajinkára.¹⁸(obr.1)

Vzhľad kaštieľa sa ako prvý pokúsil zjednotiť syn Anny-Márie a Františka Csákyho, Štefan XIV. Csáky v 2. pol. 18. storočia. Na južnej strane nádvorja pristaval veľký balkón ukončený balustrádou a zamuroval arkády na nádvorí. Na vonkajšej fasáde zmenil tvar okien a začal odstraňovať atiku v západnej časti, ktorú nahradil krovom pokrytým šindľami. K veľkým úpravám došlo aj v interiéroch kaštieľa.¹⁹ Podľa dochovaných správ bol upravený terén sally terany a vznikajú príľahlé miestnosti nazvané neskôr ako Čínsky salón, Orientálna izba, Numizmatický kabinet, miestnosť Márie Terézie a Izba uhorských kráľov. Koncept zachovania iluzívnej výzdoby jednotlivých miestností kaštieľa zodpovedá nielen módnym dobovým vplyvom, ale predovšetkým rodovej vernosti uhorskému právu a cisárskeho majestátu.

Izba uhorských panovníkov (obr.2) predstavuje všetkých uhorských panovníkov od

¹³ stal sa biskupom v Rábe (Győr)

¹⁴ Vid' Štefan Lenčiš, (pozn.2), s.139-140

¹⁵ Vid' Ján Adam, (pozn.11), s.68-69

¹⁶ Vid' Štefan Molnár,(pozn. 10), s.9

¹⁷ 1793-1875

¹⁸ < http://ender.mtak.hu/index_s.html>

¹⁹ <<http://www.muzeumhumenne.sk/historia.html>>

Štefana I.²⁰ až po Máriu Teréziu²¹. Jednotlivé portréty sú znázornené v podobe oválnych medailónov, na spodnej časti zdobené prekríženými festónmi, pod ktorými sú údaje o panovníkovi. Na strope miestnosti sa nachádza personifikácia uhorského súdnictva v podobe sediacej ženy s atribútmi²².

Ornamentálna izba má steny a strop zdobené striedajúcimi sa rastlinnými a architektonickými prvkami vytvorené do priestoru a na ploche. Okrem toho sú na stenách znázornené iluzívne rámy dverí s bohatými štítni zdobenými kartušou a volútami a hlavne rámy s preveseným festónom pre portréty členov rodiny.

Izba Márie Terézie predstavuje akýsi komunikačný uzol medzi miestnosťami prízemia. Plochy stien a stropu sú pokryté maľovaným iluzívnym ornamentom a figurálnymi kompozíciami. V stenách sú ukryté výklenky so vstavanými skriňami. Strop zdobí iluzívna kazeta, na ktorej je namaľovaný triumfálny sprievod Márie Terézie so synom Jozefom (obr.3).

Maľba Čínskej izby je na rozdiel od ikonografie ostatných sál, vo figurálnej kompozícii dokladom v rokoku obľúbených orientálnych výjavov. Nad dverami sú v kartušiach situované dnes už ťažko identifikovateľné symbolické výjavy. Na strope je veľkolepá kompozícia Zakázaného mesta – sídla čínskych cisárov so skupinami postáv v popredí.

Iluzívne nástenné maľby patria k najcelistvejším zachovaným dielam východoslovenského baroka. Boli vyhotovené technikou secco maľby a vznikli pravdepodobne v rozmedzí rokov 1773-1800.²³ Ich autorom je pravdepodobne rakúsky maliar Martin Johann Schmidt, ktorý pôsobil v službách Csákyovcov²⁴.

Andrássyovci

Začiatkom 19. storočia sa novými majiteľmi stávajú Andrásyovci, ktorí kaštieľ prestavujú do podoby francúzskych barokových kaštieľov. Nárožné veže sa pretvorili na bočné rizality a z pôvodného vstupného portálu vznikol štvorcový rizalit s bohatým barokovým členením. Zároveň celá stavba získala jednotnú manzardovú strechu.

Posledný z majiteľov Alexander Andrásy dal smerom k mestu vybudovať francúzsky

²⁰ uhorský kráľ od roku 1000

²¹ cisárovná 1740-1760, uhorská kráľovná od roku 1741

²² váhy dobra a zla, kniha zákonov, meč trestajúci zlo, jasnozrivé oko, atď.

²³ Ivana Strakošová, Nástenné iluzívne maľby kaštieľa v Humennom, In: *Múzejné noviny*, máj 2003, s.2

²⁴ Ivana Strakošová, Reštaurovanie Ornamentálnej izby, In: *Múzejné noviny*, máj 2011, s.2

²⁵ < <http://www.muzeumhumenne.sk/historia.html> >

park a smerom na východ rozsiahly anglický park s rybníkom. Pri vstupoch do parku a kaštieľa vznikli bronzové plastiky levov a levíc.(obr.4)

V roku 1947 zhorela pôvodná šindľová strecha kaštieľa. Kaštieľ bol provizórne prekrytý a využívaný na rôzne účely. Jeho rekonštrukcia prebiehala v rokoch 1963-1971. Napriek tomu, že mnoho pôvodných prvkov nebolo obnovených, podobu kaštieľa z čias andrássyovskej prestavby sa podarilo zachovať.²⁶

²⁶ Vasiľ Fedič, Humenský kaštieľ – renesančný skvost Zemplína, In: *Múzejné noviny*, máj 2003, s.1

Popis kaštieľa

Budova kaštieľa je postavená na ploche bývalého hradu, má štvorcový pôdorys (obr.5) a je vymedzená niekdajšou vodnou priekopou s padacím mostom. Kompozične sa skladá z ústrednej časti s dominantným vstupným rizalitom a dvoch bočných rizalitov. Každý z rizalitov (ústredný+2 bočné) má samostatnú strechu.

Celá stavba je dvojposchodová (prízemie + poschodie) okrem vstupného rizalitu, ktorý má o jedno poschodie viac.

Prízemie je od prvého poschodia horizontálne oddelené výraznou pásovou rímsou, ktorá je prerušená len v časti nad hlavným vstupom. Nachádzajú sa tu jednoduché obdĺžnikové okná.

Na prvom poschodí sa nachádzajú okná s eliptickým ukončením. Tretie poschodie, ktoré sa nachádza len v časti ústredného rizalitu sa nachádzajú združené okná takisto s eliptickým ukončením. Celá budova je ukončená manzardovou strechou, v ktorej sa nachádzajú vikiere.

Hlavný štvorosový rizalit je členený oknami v rytme 1-2-1 so zložitým barokovým členením. V prízemí je odčlenený od priečelia kaštieľa bosážou a v prvom poschodí pilastrami s iónskymi hlavicami.

Bočné rizality sú na tom obdobne, hore odčlenené pilastrami s iónskymi hlavicami, zatiaľ čo dole sú na rohoch ukončené armovaním. (obr.6,7)

Použitá literatúra:

LENČIŠ, Štefan, *Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného*. Humenné: Miestny odbor Matice slovenskej a Vihorlatské osvetové stredisko. 2003. 181 s. ISBN 80-967302-5-8.

FEDIČ, Vasiľ a kol., *Humenné (Dejiny Humenného)*. Humenné: Redos, 2002, 465 s. ISBN 80-968790-4-9.

Periodiká:

Vasiľ Fedič, Humenský kaštieľ – renesančný skvost Zemplína, In: *Múzejné noviny*, máj 2003, s.1

Ivana Strakošová, Nástenné iluzívne maľby kaštieľa v Humennom, In: *Múzejné noviny*, máj 2003, s.2

Vasiľ Fedič, Sídla Drugetovcov na Humenskom panstve, In: *Múzejné noviny*, máj 2008, s.5

Ivana Strakošová, Reštaurovanie Ornamentálnej izby, In: *Múzejné noviny*, máj 2011, s.2

Štefan Molnár, A homonnai várkastély, In: *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Sátoralja-Újhely 1913*, č.1, (preložil Dr. Ladislav Zabo)

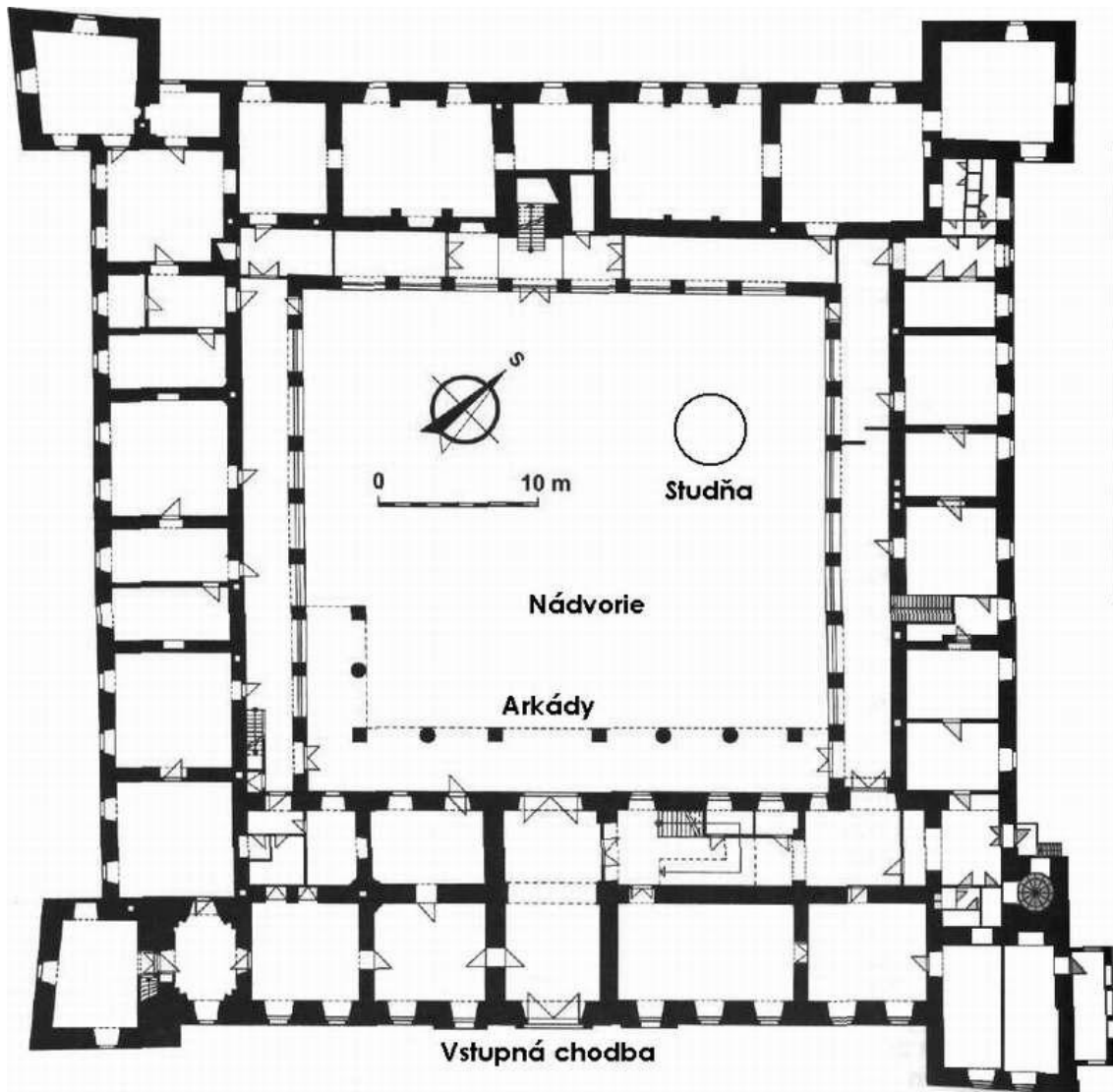
obr.3

obr.4

obr.5

obr.6

obr.7

